

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра теорії літератури та славістики

А.Л. Матчук, С.Н. Грипич

Поезія для дітей
(До вивчення творчості Ліни Костенко)

Навчально-методичний посібник

Рівне 2003

ББК 83.3(4Укр)6я73
М34
УДК 821.161.2-1.09(075.8)

Матчук А.Л., Грипич С.Н.

Поезія для дітей (До вивчення творчості Ліни Костенко):
Навчально-методичний посібник. — Рівне: РДГУ, 2003.— 36 с.

Автори: *А.Л. Матчук*, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії літератури та славістики РДГУ;
С.Н. Грипич, викладач кафедри теорії літератури та
славістики РДГУ

Рецензенти: кандидат філологічних наук, доцент РДГУ
В.А. Хмель;
кандидат філологічних наук;
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського слов'янського університету
Є.М. Васильєв

Відповідальний за випуск:
кандидат філологічних наук, доцент РДГУ
Т.Г. Сербіна

Затверджено на засіданні кафедри теорії літератури та
славістики РДГУ, протокол №2 від 8.10.2002 р.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою РДГУ,
протокол №3 від 20.10.2002 р.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

Вступ

Одним із найважливіших засобів виховання школярів є література, яка створена для дітей. Особлива література, що несе в собі активне ствердження громадянської позиції, пристрасність, емоційність і має яскраво виражене пізнавальне спрямування. Саме такою є поезія Ліни Костенко, яка відзначається ліричністю і водночас глибиною думки, виростає із проникливого ліричного сприйняття світу. За зовнішньою звичайністю думок і буденністю вчинків літературних героїв Ліни Костенко виявляється діалектичне, філософське осмислення реалій. Світ поезії Ліни Костенко наповнений добротою, гармонією, радістю і життєдайністю. Це і приваблює до нього юних читачів.

Ліна Василівна Костенко народилася 19 березня 1930 року в містечку Ржищів на Київщині. Ліні було одинадцять років, коли почалася війна. А в чотирнадцять — вона почала писати вірші.

*** *** ***

Вперше казку про Попелюшку
Я почула на попелищі.

*** *** ***

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій від вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите на війні.

*Дума летить в дитинство,
як у вирії, до їй на світі
тепло тільки там*

Ліна Костенко

Після війни у Києві закінчила середню школу, навчалася у Київському педагогічному інституті. Згодом Ліна Костенко їде до Москви і у 1952 році вступає до Літературного інституту ім. М. Горького, який у 1956 році закінчує з відзнакою. Її перша збірка „Проміння землі” побачила світ у 1957 році. Ліна Костенко повертається до Києва, там, у 1958 році, виходить друга збірка її поезій „Вітрила”. Справжньою літературною подією стала поява третьої збірки поетеси „Мандрівки серця” (1961 рік).

*** *** ***

Я сповідаю віру,
у якій оточують німбом
не святих,
не героїв,
а просто щасливих людей.

Поезія Ліни Костенко засвідчила прихід у літературу талановитого поета, сильної індивідуальності. Віршам поетеси властива влучність

вислову, що органічно переростає в афористичність. Вся творчість Ліни Костенко відзначається глибиною думки, проникливою ліричністю. У 1963 році набір четвертої книги „Зоряний інтеграл”, що мала вийти друком у Держлітвидаві України, було розсипано. У 1972 році книгу віршів „Княжа гора” спіткала така ж доля.

Все, що довелося пережити поетесі, вона з честю і гідністю перенесла і вистояла у випробуваннях, які випали на її долю. Від першої збірки „Мандрівки серця” до книги „Над берегами вічної ріки” (1977 р.) – відстань у шістнадцять років. Згодом, у 1979 році, з’явився історичний роман Л. Костенко „Маруся Чурай”, який мав небачений успіх. Книга поезій поетеси „Неповторність” вийшла у 1980 році.

*** *** ***

Минає день, минає день, минає день!
А де ж мій сад божественних пісень?

У 1987 році Л. Костенко творить нову книгу, яка має назву „Сад нетанучих скульптур”. Того ж року виходить її збірка віршів для дітей „Бузиновий цар”.

За роман у віршах „Маруся Чурай” і збірку „Неповторність” Ліна Костенко удостоєна Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1987 р.).

1989 рік ознаменувався „Вибраним” Л. Костенко — і знову успіх. В 1999 році — поетеса видає історичний роман у віршах „Берестечко”.

Навесні 2000-го року Ліна Костенко стала першим лауреатом Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги — „за справжнє лицарство у житті, подвижницьку діяльність в ім’я України, високохудожні твори в галузі літератури, що є визначним внеском у духовне життя українського народу, збагачує його історичну пам’ять, стверджує високі гуманістичні ідеали”.

Твори Ліни Костенко перекладено багатьма мовами світу.

“Позосталість” – на думку Ліни Костенко – запеклий ворог живого, отже – і мистецтва. Саме тому її поезія – гнучка і “летюча”, позачасова і багатоаспектна.

Митець змушує однаково геніально світитися всіма глибинами смислу вірші, які репрезентують традиційні чотири дії “людської драми” – “дитинство, юність, молодість і старість”. Її твори адресовані і тим, хто вже “возрос” думкою, і тим, кому ще “затишно у пазусі казок”... Постійно старенька груша “тоненьким голосочком” кличе Ліну Костенко у дитинство, коли їй ще “років може три”, та час від часу крізь “Вибране” і “Нетанучі Скульптури” проглядають акварелі її дитинства, і з “джерел пам’яті” впливають на поверхню свідомості образи Київської Венеції, причмелених гномиків, здивованих грибів та старенького дебаркадера... І нарешті – “лебедина низочка” віршів для дітей втілюється у збірці, яку було видано у 1987 році під назвою “Бузиновий цар”. Обережно і лагідно веде за руку той Цар юного читача у світ, де сяють щасливі очі казок, у час, коли “всі мости ще кленові” і “всі коні іще вороні”, у нерозгаданий, але такий затишний і рідний простір поезії для дітей Ліни Костенко.

Збірка “Бузиновий цар” ще раз підтвердила мудрість і дивовижний талант її автора, який постає перед нами у цій книзі із своїм нестандартним поглядом на світ, із своїм незвично-несподіваним образним відтворенням реалій буття в поєднанні з оригінальним арсеналом творчих засобів.

З огляду на вік читача, Л.Костенко обирає в ній провідною темою опис краси життя рідної Землі у різні пори року, яку вміло спрямовує у виховне русло, паралельно влітаючи у світ казки і спрямовуючи (інколи) у філософський аспект.

Як же змальовує поетеса природу весною, влітку, восени і взимку? Вона пропонує читачеві свій, особливий погляд на неї. Використовуючи традиційне олюдження, Ліна Костенко все ж таки уникає давно відомих, усталених образних стереотипів весни красної, зеленого літчика, чарівниці-осені та сніжної зими. Вона плете своє художнє полотно з легеньких павутинок-штрихів, образів-деталей – малопомітних на перший погляд, – але таких виразних! І завершує готовий витвір найяскравішим мазком, у якому, як у краплині роси, фокусується сутність Вселенського закону відносності, підсумовуючи: “дивна річ пропорції”. У малому, у незвичній

художній деталі втілюється таким чином об'ємне, загальне, цілісна картина. Вирастає літо суничками, “лузають зиму горобці”, сидючи “на малому деревині”, сповіщає про свій прихід весна: “Чекайте квітами...”, а здивовані Квіти не можуть зрозуміти, що ж це сталося: “Тільки вчора було ще влітку, / а сьогодні вже восени!”

“Дитяча” поезія Ліни Костенко має ще одну цікаву особливість, яка дуже яскраво втілюється і у даній збірці. Це – вмiле поєднання сучасного, реального і фантастично-казкового. Така єдність названих протилежностей наближує твір до дитини, робить його більш зрозумілим і близьким, оскільки у дитячому світосприйманні поряд крокують повсякденне, звичне і чудесне, вигадане, у якому малюки живуть, як удома. (Згадайте!)

Щоб створити такий “дуєт”, Ліна Костенко іде двома шляхами:

а) для об'єктивації художнього образу використовує “приземлені” тропи;

б) шукає і пропонує читачеві нові фантазмагоричні образи, які “поселяє” у буденному житті. Грибочок у неї – немов маркіз, стоїть в жабо й атласному кафтані, місяць – “ходить лисий, без перуки”, соловейко ж – застудився і “тепер лежить під пледом, п'є гарячий чай із медом”. А дзвіночки нагадують поетесі намет, по якому б'є, “як кулемет”, дощ. В її віршах живуть вигадані нею герої: дід Ревило, причмелені гномики, баба Віхола, кропив'яний дідок, Бабуся-Ягуса і той же бузиновий цар. Усі вони – жителі лінокостенківської країни-поезії, де відбувається невпинний процес естетичного та морального виховання Людини. Не взяв сьогодні із собою у довгу осінню дорогу дід Ревило свою торбу – ніхто не плаче. Страшна Яга видається милою Бабусею-Ягусею у променях дитячої щирості та наївності. Прилітає на “метільній мітлі” “сива Віхола”, щоб урятувати, немов добрий чарівник, землю від холоду. Щоб вижити, невпинно трудяться бджілка та мурашки. Кропив'яний дідок абсолютно нівелює страх дитини перед грозою. Навіщо ж боятися? Адже він визбирає всі блискавки у траві, щоб вони нікого не лякали більше. І зовсім не грізний, а дуже лагідний бузиновий цар усміхається всім і запрошує на екскурсію по рідному краю, щоб пізнати і зрозуміти його надзвичайну красу і привітність.

Нестандартність образного мислення відбилась і в поезиці Л.Костенко. Вона втілює своє бачення навколишнього у яскраво

індивідуалізованих епітетах (“ліс такий осінній”, “дощик грибнесенький”, “дуже дикі гуси”, “така рогата гілка”), несподіваних порівняннях (“осінні хмари, як слони”, “зорі, як налякані їжачки”, “струшується сад, як парасолька”, “пес біжить, як сіроман”), у свіжих барвистих метафорах (осінь “погубила у небі журавлині ключі”, замикаючи “брами літа”, “ген корів розсипана квасолька доганяє хмари у полях”, лебедина низочка гусей “огинає струни беріз”) і ін.

Постійне вдосконалення художнього малюнку у творах Л.Костенко відбувається і за допомогою строфіки, рими, поетичної фоніки.

Автор обирає таку строфічну побудову твору, яка є органічною змісту. Кількість рядків у строфі пов’язана із ритмом вірша, який, у свою чергу, зумовлений основною думкою останнього. Дворядкова строфа передає напруженість, швидкість подій (“Телеграма-блискавка”, “Соловейко застудився”, “Горобець із білою бородою”), традиційний катрен – звичний, спокійний ритм життя (“Білочка восени”, “Мурашки думають про зиму”, “Чародійне слово”), шести-, восьми-, десяти- і дванадцятирядкові строфи – монолітність подій (“Баба Віхола”, “Місяць уповні”, “Вербові сережки” і ін.).

Рими у “Бузиновому царі” – багаті і точні: сіроман – туман, пір’інку – перинку, злива – слива, хижак – їжак, колючі – кручі, поясни – восени, горобини – торбини, клопоть – плакати і ін. Вони посилюють емоційність творів збірки, їх вплив на читача і на рівень глибини сприймання ним змісту тексту.

У багатьох випадках саме римування є каталізатором, завдяки якому яскраво проявляється ідейно-тематична основа віршів. Зокрема, у поезії “Пряля”, рима (разом з повтором) створює необхідний ефект передачі безперервного падіння сніжинок на землю, що є ознакою справжньої зими, описати красу якої і мала на меті Л.Костенко.

ПРЯЛЯ

Сидить пряля та й пряде –
сніг іде – іде – іде –
нитка рветься де-не-де –
а вона пряде й пряде.

Вже на пряла хуртовин
на шапки для верховин –
на сувої полотна –
на завіску для вікна,
на хустини й укривало –
мало, мало, мало, мало –
сніг іде – іде – іде –
а вона пряде й пряде...

Важливим засобом увиразнення художнього образу у митця є поетична фоніка. Як правило, це алітерація. З її допомогою автор дає можливість не тільки побачити події, але й почути їх, перейнятися ними до найменшого поруху. Наприклад:

Де ж ти, літо, поділось, куди поділось?
Осінь, ось вона, осінь!
Осінь, ось вона, ось.

Або:

Чи, може, це спинається грибочок?
Чи, може, це скрадається їжак?
То пролетить березовий листочок,
То пробіжить невидимий їжак...

Як бачимо, акцент на шиплячі приголосні у віршах “Вже брами літа замикає осінь” та “Березовий листочок” надає змогу не тільки спостерігати за осінньою порою, але й вслухатися у її звуки. Шелест та шепотіння листя – одна з найбільш характерних її ознак. Поєднання зорових та слухових образів підсилює враження від зображуваного і допомагає глибше проникати у таїну смислу.

Як вже було визначено вище, поезія Ліни Костенко мудра і багатозначна. Її вірші мають міцний емоційний та інтелектуальний заряд. Це характерно для творчості художника в цілому, незалежно від того, який вік має адресат. Бо навіть у збірці, про яку йдеться, на ряду з автологічними поезіями (наприклад, “Перекинута шпаківня”), є твори з подвійним змістом, тобто підтекстом. Як правило, він з’являється в результаті передбаченої автором трансформації

пейзажної лірики у творі філософського спрямування. Це стосується віршів “Здивовані квіти” та “Зелені дзьобики бруньок”.

Звернувши увагу дітей в першій поезії на малюнок переходу літа в осінь, Л.Костенко змушує замислитись над складністю поняття “час”, над його філософською сутністю, що і є другим планом твору.

Механізм об’єктивзації додаткового змісту у другому вірші полягає у співставленні прямих значень слів та символіки образів, які репрезентовані цими ж словами. Буквальний смисл тексту – це розповідь про весняну пору цвітіння дерев, молодими пелюстками яких люблять ласувати ворони. Підтекст твору проглядає тоді, коли увага читача концентрується на сутності традиційних символів, які панують у фольклорі: чорний ворон – символ смерті, зла, зелень – символ життя. Саме в цей момент і викристалізовується “підводна частина” змісту вірша: життя і смерть – одвічні вороги, проте живе – не здається, бореться і часто отримує заслужену перемогу¹.

Безперечно, цей вірш складний для розуміння, проте поетеса не боїться змусити юного читача думати про те, що інколи не вміщається в рамки буденного життя. А це свідчить не тільки про повагу до нього, але й про віру в його розум, здатність мислити. А ще – це свідчить про талант Ліни Костенко в малому – втілювати велике, у звичному – показати незвичайне, у буденному – підмітити рідкісне.

Твори Л.Костенко, написані для дітей, засвідчують велич її поетичного таланту, яка підтверджується словами митця: “Я у життя із вічності пливу”. (Як правило, творчі натури бажають собі протилежного). І на вітрилах своїх віршів вона органічно влилася в наше життя, стала його невід’ємною частиною. Творчість Ліни Костенко – цілюща і жива, адже поетеса ніколи “не залежала від замовників”, проте не “обійшлася” вона без України. Україна ж — не “обійдеться” без неї.

¹ Зелені дзьобики бруньок
Ворони каркали у кронах,
Світило сонце з висоти.
Бруньки мовчали при воронах,
що хочуть завтра розцвісти.

**Тексти для літературознавчого аналізу
(Збірка Л. Костенко “Бузиновий цар”)**

ТЕЛЕГРАМА-БЛИСКАВКА

Вночі за вовчими ярами
зайці давали телеграми.

І прочитала так сосна:
“Чекайте квітами Весна”.

ПОЛЬОВІ ДЗВІНОЧКИ

Піднімає джміль фіранку.
Каже: – Доброго вам ранку!
Як вам, бджілко, ночувалось?
Чи дощу не почувалось?

Виглядає бджілка з хатки:
— У дзвіночку добре спатки.
Цей дзвіночок – як намет.
Тільки дощ – як кулемет.

ЧАРОДІЙНЕ СЛОВО

Хлоп’я у полі стежною прошкує.
Метелик білий в маки залетів.
Чорненький котик в снопиках мишкує,
вони такі під сонцем золоті!

Він ловить шурхіт, шелест, шарудіння,
хапає снопик лапками двома.
А миша знає слово чародійне,
і він її ніколи не спійма.

БАБУСЯ-ЯГУСЯ

Сьогодні ця паличка буде чарівна.
Це жаба не проста, це жаба-царівна.
Он котик-воркотик, он Баба-Яга
між добрих людей на мітлі сновига.

Одне ж бо дівчатко, як біле гуся,
сказало їй раптом: – Бабуся-Ягуся.

А баба як тупне на нього ногою!..
Ото щоб Ягу називало Ягою.

СУНИЧКИ

Під маленькими яличками
у смарагдовій траві
літо вирросло суничками –
то по одній, то по дві.

Ой, сестриченько-яличко,
ти не дряпай моє личко,
я суничок назбираю
жменьку мамі і собі!

СОЛОВЕЙКО ЗАСТУДИВСЯ

Дощик, дощик, ти вже злива!
Плаче груша, плаче слива!

Ти періщить заходився,
соловейко застудився.

А тепер лежить під пледом,
п'є гарячий чай із медом.

ГОРОБЕЦЬ ІЗ БІЛОЮ БОРОДОЮ

Розбігайтесь, людоньки, хто кудюю!
Горобець із білою бородою!

Що за диво дивнее? На віку
вперше бачу бороду отаку.

Може, він старійшина чи мудрець?
Може, він заслужений горобець?

Ні, несе у дзьобику він пір'їнку.
Пригодиться діточкам на перинку.

ЗДИВОВАНІ КВІТИ

Сю ніч зорі чомусь колючі,
як налякані їжачки.
Сю ніч сойка кричала в кручі,
сю ніч ворон сказав: "Апчихи!"

Сю ніч квітка питала квітку:
– Що ж це робиться, поясни?
Тільки вчора було ще влітку,
а сьогодні вже восени!

ВЖЕ БРАМИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ...

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуни й перепілочки припинили концерт.

Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.

Де ж ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь!

Осінь, ось вона, ось.

Осінь брами твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

ДІД РЕВИЛО

Вікно. Туман. І гілка горобини.
Із ночі груш нападало в траву.
І дід Ревило ходить без торбини,
тому що я сьогодні не реву.

Город і поле. Довжик і стернисько.
Кудлатий пес біжить, як сіроман.
Літає голуб, і чомусь так низько.
Мабуть, крило поважчало. Туман.

Візьму я пензель і паперу клопоть
і намалюю всю цю акварель.
Туман і мжичка. І не можна плакати,
бо дід Ревило в торбу забере.

ОСІННІ ХМАРИ, СІРІ, ЯК СЛОНИ

Великі хмари холодом нагусли.
Червоне листя падає в гаю.
Летять у вирій дуже дикі гуси,
а я слонам привіт передаю.

ЛІС НА СВІТАНКУ

Ростуть опеньки у тумані
серед сосонок та беріз.
В жабо й атласному каптані
стоїть грибочок, як маркіз.

І сіє дощ дрібнесенький.
Оце уже грибнесенький!

БІЛОЧКА ВОСЕНИ

На гіллячках, на тоненьких,
поки день ще не погас,
сироїжки та опеньки
білка сушить про запас.

Так нашпилює охайно,
так їх тулить на сосні
і міркує: а нехай-но
ще побудуть тут мені!

Поки дні іще хороші,
поки є іще тепло,
а як випадуть пороші,
заберу їх у душло.

Буде холодно надворі,
сніг посиплеться з дубів,
буде в мене у коморі
ціла в'язочка грибів!

Але білочці не спиться.
Дятел тукає: тук-тук!
Щоб не вкрала їх лисиця
або хитрий бурундук.

МУРАШКИ ДУМАЮТЬ ПРО ЗИМУ

Знайшов мурашка гарну бадилину.
Везе-везе... везе-везе...
І так, і сяк, і вгору, і в долину! –
така важка, ніяк не доповзе.

Прийшла на поміч різна комашина,
ще й коника гукнули стрибунця.

Три дні, три ночі царство мурашине
рубало бадилинку на дровця.

БЕРЕЗОВИЙ ЛИСТОЧОК

Ще не сніг і навіть ще не іній,
Ще чути в полі голос череди.
Здригнувся заєць – ліс такий осінній,
куди не ступиш, все щось шарудить!

Чи, може, це спинається грибочок?
Чи, може, це скрадається хижак?
То пролетить березовий листочок,
то пробіжить невидимий їжак...

БАБА ВІХОЛА

Баба Віхола, сива Віхола
на метільній мітлі приїхала.
В двері стукала, селом вешталась:

– Люди добрії, дайте решето!
Ой просію ж я біле борошно,
бо в полях іще дуже порожньо.
Сині пальчики – мерзне житечко.
Нема решета, дайте ситечко!
Полям їхала, в землю дихала
баба Віхола, сива Віхола...

ЗАЯЧИЙ КАРНАВАЛ

Вітре, вітре, ти не вий!
У звіряток рік Новий.

Зорі світять на ялинці.
Дід Мороз приніс гостинці.

Прометем собі доріжки.
Потанцюємо хоч трішки!

Маски зробим з будяків.
Налякаємо вовків!

ЗИМОВІ ГОРОБЦІ

Ріка заснула в берегах.
Село сотається димками.
Як чорні черги у снігах,
стоять похнюплені паркани.

А на малому деревці
з такою гілкою рогатою
лузають зиму горобці
і літо-літечко пригадують...

СИНІЧКИ НА СНІГУ

Синиці голодом намлілись –
така зима, така зима!..
Оце б у вирій полетіти, –
так батьківщини ж там нема.

МІСЯЦЬ УПОВНІ

Вибіг місяць з-за діброви,
погубив на вітрі брови,
заховав за спину руки,
ходить лисий, без перуки.
Смуток зорям невимовний:
ой, який тепер він повний!
А як був молодиком,
був худесеньким серпком.

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

Біля яру, біля стежки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
— Де ота біленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
Подарую їм сережки.

ПЕРШИЙ ПАРОПЛАВ

Було це вранці. Я ще трохи спав.
На землю скочив босими ногами,
як привітався перший пароплав
далеко десь з Дніпром і з берегами.

— Ту-ту! Ту-ту! – він подих перевів
і знов: – Ту-ту! – гукав мені щосили.
— Ту-ту! Ту-ту! – йому я відповів. –
Бувай здоровий і пливи щасливий!

ВЕСЕЛИЙ ДОЩ

Дощ полив, і день такий полив'яний.
Все блищить, і люди як нові.
Лиш дідок старесенький, кропив'яний
блискавки визбирує в траві.

Струшується сад, як парасолька.
Мокрі ниви і порожній шлях...
Ген корів розсипана квасолька
доганяє хмари у полях.

ЗЕЛЕНІ ДЗЬОБИКИ БРУНЬОК

Ворони каркали у кронах.
Світило сонце з висоти.
Бруньки мовчали при воронах,
що завтра хочуть розцвісти!

БЕРІЗКИ ПО КОЛІНА У ВОДІ

Переярками та узлісками,
по розлитій з весни воді,
гуси плавають між берізками,
білі-білі, як лебеді.

Ані шелесту, ані бризочки,
ні далекого шуму коліс.
Лиш гусей лебедини низочка
огинає струни беріз.

ПЕРЕКИНУТА ШПАКІВНЯ

Плаче шпак уранці після зливи,
де шумлять на греблі явори,
що шпаківню вітер чорногривий
перекинув денцем догори.

Борсаються бідні шпаченята,
як його зарадити біді?
Кліпають із п'ятми оченятами:
— Випадемо, татку, що тоді?

Ще якби їм день чи півторадні,
ще якби їм днів хоча б із п'ять!
Бо вони ще ж зовсім безпорадні —
падаючи, ще не полетять.

Як же, хлопці, хатку ви прибили,
що її порушили вітри?!
Плаче шпак уранці після зливи,
де шумлять на греблі явори...

БУЗИНОВИЙ ЦАР

У садочку-зеленочку
ходить вишня у віночку.
Хтось їй грає на дуду,
подивлюся я піду.

Баба каже: – Не ходи!
Темні поночі сади.
Там, де вітер шарудить,
бузиновий цар сидить.

Брови в нього волохаті,
сиві косми пелехаті.
Очі різні, брови грізні,
кігті в нього як залізні,
руки в нього хапуни –
так і схопить з бузини!

Я кажу їй: – Бабо, ні!
Очі в нього не страшні.
На пеньочку, як на троні,
він сидить собі в короні.
Грає в дудку-джоломію,
я заграв би, та не вмію.

А навколо ходять в танці
квіти – всі його підданці.
Є оркестри духові,
равлик-павлик у траві.
Є у нього для настрашки
славне воїнство – мурашки.

Три царівни бузинові
мають кожна по обнові.

Невсипущі павуки
тчуть серпанки і шовки.

На царевій опанчі
зорі світяться вночі.
Він сидить у бузині,
усміхається мені!

**Контрольні питання до теми:
“Творчість Л. Костенко для дітей”**

1. Коли і де народилася Л. Костенко?
2. В якому віці вона написала свій перший вірш?
3. Яку освіту отримала поетеса?
4. Коли вона почала друкуватися?
5. Як називалась перша збірка віршів Л. Костенко? Коли вона вийшла в світ?
6. Чи можете ви назвати основні книги поетеси?
7. До яких тем часто звертається у своїй творчості Л. Костенко? Яке місце займає серед них тема дитинства?
8. Які ви знаєте твори для дітей, написані Л. Костенко?
9. Визначіть, до яких тем в творах, адресованих дітям звертається Л. Костенко? (Підтвердіть свої висновки цитатами)
10. В чому полягає специфіка образного світу дитячих поезій Л. Костенко?
11. Яке місце в цих творах займає природа і як автор її змальовує?
12. Коли побачила світ збірка для дітей “Бузиновий цар”?
13. Які теми ви вважаєте в цій книзі основними?
14. В чому полягає своєрідність підходу поетеси до подачі матеріалу в названій збірці?
15. Якою є поетика “Бузинового царя”?
16. Охарактеризуйте, в чому полягає спосіб формування підтексту деяких віршів книги?
17. Визначіть, які символи є у творі “Бузиновий цар”?
18. Проаналізуйте, яку функцію виконує названий твір у формуванні ідейного змісту збірки в цілому?
19. Чи вважаєте ви вірші Л. Костенко для дітей емоційними та інтелектуальними? (Поясніть.)
20. Чому, на ваш погляд, поетеса так часто звертається до теми дитинства?
21. З чим асоціюється дитяча пора у Л. Костенко? Чому?

**Практичне заняття на тему:
“Творчість Ліни Костенко для дітей”**

План

1. Біографія Л. Костенко. Основні віхи життєвого та творчого шляху.

2. Збірка “Сад нетанучих скульптур” (К.: Рад. письменник, 1987).
Тема дитинства:

а) спогади про “ті роки, що так промчали”;

б) особливості поетичної передачі образу “ДИТИНСТВА”.

Матеріал для аналізу: “Стояла груша, зеленів лісочок...”, “Дніпро, старенький дебаркадер...”, “На конверті хат літо клеїть віконця, як марки...”, “Марнували літечко, марнували...”, “Українське альфареско”.

3. Збірка “Вибране” (К.: Дніпро, 1989); ідейно-тематичний аналіз творів: “Затишно дітям в пазусі казок...”, “Дощ полив, і день такий полив’яний”, “Я виросла у Київській Венеції”, “Слайди”.

4. Природа і казка в творах Л. Костенко, симбіоз пейзажу і фантастики у віршах: “Природа мудра. Все створила мовчки...”, “Цей ліс живий. У нього добрі очі...”, “Мине ізмалку люблять всі дерева...”, “Стоять жоржини, мокрі-мокрі...”.

5. Дитяча книга Л. Костенко “Бузиновий цар” (1987):

а) основні теми, висвітлені у збірці;

б) своєрідність образного світу і поетики творів (поєднання сучасного і реального шляхом використання своєрідних тропів і створення нових казкових образів; роль строфіки, рими та поетичної фоніки);

в) емоційність та інтелектуальність віршів;

г) особливості формування підтексту у поезіях “Здивовані квіти” та “Зелені дзьобики бруньок”;

д) символіка твору “Бузиновий цар”, його роль у формуванні загальної ідеї збірки.

6. Поясніть слова Ліни Костенко: “Я у життя із вічності пливу”.

7. Висловіть власну думку, щодо “дитячої” поезії Л. Костенко.

**СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО**

Книги

1. Костенко Л.В. Вибране.- К.: Дніпро, 1989.- 558с.
2. Костенко Л.В. Берестечко: Історичний роман.-К.: Укр. письменник, 1999.- 157с.
3. Костенко Л.В. Маруся Чурай: Іст. роман у віршах: Для ст. шк. віку/ Худож. Н.О. Лопухова.- К.: Веселка, 1990.- 159с.
4. Костенко Л.В. Маруся Чурай: Іст. роман у віршах.- К.: Дніпро, 1982.- 136с.
5. Костенко Л.В. Маруся Чурай: Іст. роман у віршах/ Худож. Н.М. Прожогіна, В.В. Терещенко.- К.: Рад. письменник, 1979.- 189с.
6. Костенко Л.В. Сад нетанучих скульптур: Вірші. Поема-балада. Драм. поеми/ Худож. І.В. Остафійчук.- К.: Рад. письменник, 1987.- 202с.

Твори у періодичних виданнях

7. Костенко Л. Атомний Вій опустив бетонні повіки: Вірші// Слово і час.- 1996.- №4-5.- С.4.
8. Костенко Л. Балада моїх ночей: Поезія// Українська мова та література.- 2000.- №11(берез.).- С.4.
9. Костенко Л. Берестечко: (Фрагмент з історичного роману в віршах)// Київська старовина.- 1992.- №1.- С. 52-56.
10. Костенко Л. Берестечко: (Фрагмент з історичного роману в віршах)// Літературна Україна.- 1996.- 23 травня.

11. Костенко Л. Берестечко: (Фрагмент з роману)// Українська мова та література.- 1999.- №42(листоп.).
12. Костенко Л. Веди мене шляхетними хляхами: Вірші// Вітчизна.- 1990.-№1.- С.2-9.
13. Костенко Л. Вірші з фільму// Кіно. Театр.- 2001.-№2.- С. 3.
14. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури// Дивослово.- 2001.- №2.- С. 2-7.
15. Костенко Л. Гріх сіяти недобре зерно: Вірші// Слово і час.- 1996.- №2.- С. 93-96.
16. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або Дефект головного дзеркала// Освіта.- 2000.- №16-17(15-22 березня); Наукові записки: Філологія/ Нац. університет „Києво-Могилянська академія”.- К., 1999.- Т. 17.- С. 3-10; Українська мова та література.- 2000.- №3.- С. 1-5.
17. Костенко Л. „Жінки родили, як Родени..”: Вірші/ Мал. В. Поденка// Дошк. виховання.- 1989.- №3.- С. 19.
18. Костенко Л. Зелена пані Гелена: Урив. з поеми „Берестечко”/ Післямова А. Чернишова// Прапор.- 1989.- №6.- С. 3-14.
19. Костенко Л. „Любовь моя!..”: Стихи// Звезда.- 1978.-№9.- С. 7.
20. Костенко Л. Непривязанная туча: Стихи// Знамя.- 1982.- Кн.3.- С. 138-141.
21. Костенко Л. Новые стихи// Октябрь.- 1988.-№9.- С. 14-16.
22. Костенко Л. „ Розкажу тобі думку таємну...”: Вірші// Соц. культура.- 1987.- №8.- С.23.
23. Костенко Л. Сади мої: Стихи// Знамя.- 1985.- Кн.9.-С.36-39.

24. Костенко Л. Сніг у Флоренції: Поезія// Зарубіжна література.- 2000.- №4(січ).- С. 1.
25. Костенко Л. Спины мене отямся і отям...: Вірші// Дайджест.- 2001.- №1-2.-С. 140-141.
26. Костенко Л. Тінь Марії: Поезія// Зарубіжна література.- 2000.- №13(квіт.).- С.7.
27. Костенко Л. Хочеться надії: Виступ на вечорі з нагоди вручення М. Коцюбинській літературно-мистецької премії ім. О. Теліги// Укр. культура.- 2001.- №4-5.- С. 4 -5.
28. Костенко Л. Цавет танем!: „Чекаю дня, коли собі скажу...”: Вірші// Соц. культура.- 1990.- №3.- С. 2-3.
29. Костенко Л. „Я выросла среди Киевской Венеции...”: Стихи// Звезда.-1982.-№5.-С.5.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЛІНУ КОСТЕНКО

30. Антоненко-Давидович Б. Перед невижатою смугою [Про творчість Л. Костенко]// Дніпро.- 1962.- №11.- С. 150-157.
31. Антонишин С. „Над річкою буття – на березі крутому”, або лілеї для Ліни: До ювілею Ліни Костенко// Дзвін.- 2000.- №3.- С. 125-133.
32. Барабаш С. Пам'ять розуму і серця в ліриці Ліни Костенко// Література. Діти. Час: Зб. літ.-критич. ст. про дит. літ.- К., 1989.- Вип. 14.- С. 65-70.
33. Бегебко Г. Жінка з легенди: Літературна світлиця, присвячена річниці від дня народження Ліни Василівни Костенко// Позакласний час.- 2002.-№5(берез.).- С. 11-13.
34. Білоцерківець Н. Легенда. У нове тисячоліття наша культура входить з ім'ям Ліни Костенко// Українська культура.- 2000.- №3.- С. 2-3.

35. Бокий И. Душа принадлежит человечеству и эпохам: [Перечитывая поэзию и судьбу Л. Костенко]// Радуга.- 1990.- №6.- С. 154-162.
36. Бондаренко Ю. „Тут споконвіку скрізь лилася кров”: картини національної трагедії України в романі Л. Костенко „Маруся Чурай”// Укр. літ. в загальноосвіт. шк.- 2000.- №6.- С. 9-15.
37. Борецький М. Для філософського осмислення реальності: Античні та біблійні образи і мотиви в ліриці Ліни Костенко/М. Борецький, Н. Онищак// Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.- 2000.- №2.- С. 61-68.
38. Брюховецький В.С. Ліна Костенко: Нарис творчості.- К.: Дніпро, 1990.- 262с.
39. Брюховецький В. Як формується художня цілісність?..: [Про книгу Л. Костенко „Сад нетанучих скульптур”: Діалог критиків]// Прапор.- 1988.- №10.- С. 164-175.
40. Валюх З. Про словотворення в романі Ліни Костенко „Берестечко”// Урок української.- 2001.- №9.- С.23-26.
41. Галеацці П. „Сніг Флоренції” Ліни Костенко: Історичний симбіоз двох культурних світів// Літературознавство. III Міжнародний конгрес україністів.- К., 1996.- С. 160-176.
42. Гордасевич Г. Під галактик очима карими: Ліна Костенко// Гордасевич Г. Силуети поетес.- К.: Рад. письменник, 1989.- С. 108-143.
43. Гордасевич Г. Під галактик очима карими: Штрихи до портрета поетеси Ліни Костенко// Жовтень.- 1989.- №4.- С. 114-127.
44. Горячова О. Інтимна лірика Ліни Костенко// Українська мова та література.- 2000.- №11(берез.).- С.7.

45. Дах М. Художня трансформація народної балади „Ой не ходи, Грицю” та легенди про піснетворку у романі Ліни Костенко „Маруся Чурай”// Укр. філологія: школи, постаті, проблеми: Зб. наук. праць.- Львів, 1999.- Ч.2.- С. 500-505.
46. Жулинський М. Лицарство духа: Про творчість Ліни Костенко// Вітчизна.- 2000.-№3-4.-С. 2-6.
47. Іванова Т. Символіка трьох кольорів у романі „Маруся Чурай” Л. Костенко// Українське мовознавство.- 1992.- Вип.19.- С. 65-71.
48. Іванова Т. Стилїстика інтимізуючих займенників у романі „Маруся Чурай” Ліни Костенко// Українське мовознавство.- К., 1990.-Вип. 17.- С. 35-41.
49. Карпенко Ю.О. Про назви творів Ліни Костенко// Культура слова.- К., 1991.- Вип.41.-С. 13-22.
50. Клименко В. Український номінант на Нобелівську премію – Ліна Костенко// Україна молода.- 2001.- 20 лют.- С. 12.
51. Клочек Г. Нескорена: Штрихи до життєвої і творчої біографії Ліни Костенко// Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.- 2000.- №2.- С. 19-31.
52. Ковалевський О. Екзистенціалізм і кордоцентризм у „тихій ліриці” Ліни Костенко// Київ.- 2002.- №1-2.- С. 88-96.
53. Ковбасенко Ю. Краса врятує світ, якщо світ врятує красу. (Компаративний філологічний аналіз вірша Ліни Костенко „Вже почалось, мабуть, майбутнє...” та новели Рею Бредбері „Посмішка”)// Відродження.- 1994.- №3.- С. 58-61.
54. Кодак М. „Берестечко”: один урок українству: [Про роман Ліни Костенко]// Слово і час.- 2000.- №1.- С. 48-49.

55. Кодак М. Неопалимої книги скрижаль: [До ювілею Ліни Костенко]// Київ.- 2000.- №3-4.- С. 127-129.
56. Коляда Т.Ф. „Одне, своє, неповториме”: Контури інтенціонального світу Ліни Костенко// Язык и культура: IV Международная конференция: Ч. 3.- 1996.- С. 52-56.
57. Корогодський Р. Поезія історії: [Рецензія на книгу Ліни Костенко „Маруся Чурай”]// Укр. мова та літ.- 2000.- №11(берез.).- С. 1-2.
58. Короненко С. Високе небо Ліни Костенко// Соц. культура.- 1990.- №3.- С. 2-3.
59. Краснова Л. Грані поетичної майстерності Ліни Костенко// Слово і час.- 1995.- №7.- С. 45-53.
60. Краснова Л. „Летючі катрени” Ліни Костенко (цикл оригінальних строф)// Дивослово.- 1997.- №5-6.- С. 35-37.
61. Кудрявцев М. Митець і час: Ідейна проблематика поетичної драми Ліни Костенко// Дивослово.- 1998.- №8.- С. 11-13.
62. Кузьмич О.О. Виразальні можливості складного речення у творчості Ліни Костенко// Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.- Рівне, 1999.- Вип.7.- С.39-43.
63. Марченко Н. Дон Кіхот українського міфу (спровоковані одним віршем Ліни Костенко роздуми про світовий контекст в українській літературі)// Українська мова та література.- 2000.- №11(берез.).- С.4.
64. Матеріали про творчість Ліни Костенко: Бібліогр. список// Українська мова та література.- 2000.-№11(берез.).- С. 7.
65. Мовчан Р. Позбутися рабського комплексу: [Про роман Ліни Костенко „Берестечко”]// Слово і час.- 2000.-№1.- С. 47-48.

66. Найдан Майкл М. Інші поети в творчості Ліни Костенко// Сучасність.- 1994.- №10.- С. 151-161.
67. Онищак Н. Ліна Костенко: спроба екзистенціального аналізу// Дзвін.- 1997.- №9.- С. 152-154.
68. Орнарлович І. Сад, що не зав'яне: До ювілею Ліни Костенко// Україна молода.- 2000.- 18 берез.- С. 6.
69. Петренко А. Духовна місія Ліни Костенко// Українська культура.- 1996.- №3.- С.6-8.
70. Сагач Г. „Народ шукає в геніях себе...”: [Про творчість Ліни Костенко]// Освіта.- 1998.- 4-11 березня (№16-17); 11-18 березня (№18-19).
71. Салига Т. Поезія – це завжди неповторність: Мотиви худож. мислення у творчості Л. Костенко// Вітчизна.- 1986.- №5.- С. 164-169.
72. Сафонова А. Особливості поетичного стилю Ліни Костенко// Дивослово.- 2002.- №3.- С. 30-41.
73. Семенець О. Поетична логіка поразки й перемоги в романі Ліни Костенко „Берестечко”// Дивослово.- 2002.- №11.- С. 9-15.
74. Сеніна В. Слово як відлуння минувшини: На прикладі роману Ліни Костенко „Маруся Чурай”// Українська мова та література.- 2000.- №13(квіт.).- С.9.
75. Сивокінь Г. Ліна Костенко у прочитанні австралійської дослідниці [Г. Кашарської]// Слово і час.- 1996.- №2.- С. 87-88.

76. Ставицька Л. „Гармонія крізь тугу дисонансів”: [Про творчу манеру Л. Костенко]// Культура слова.- К., 1990.- Вип. 38.-С. 20-24.
77. Ставицька Л. Серцем вистраждане слово: [Про мову поезій Л. Костенко]// Мовознавство.- 1990.- №6.- С. 23-29.
78. Степанюк О. „Поет – це медіум історії”: Стилiстична лексика у творчості Ліни Костенко// Рідна школа.- 1997.- №3-4.- С. 56-57.
79. Сюта Г. Патронімічна абстракція як засіб звукоsmислової організації лірики Ліни Костенко// Українська філологія: школи, постаті, проблеми: Зб. наук. праць.- Львів, 1999.- Ч.2.- С. 211-214.
80. Тарнашинська Л. „Благословенна кожна мить життя”: [Про Ліну Костенко]// Літературна Україна.- 2000.- 13 квітня.- С.5.
81. Усе для школи: Українська література: 11 клас: Програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести. Вип. 6. Ліна Костенко.- К., 2001.
82. Хархун В. Мистецтво розуміти поезію: Спроба аналізу віршів Ліни Костенко// Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.- 2000.- №2.- С. 82-89.
83. Цимбалюк В. Один рядок Ліни Костенко (етимологічний етюд)// Дивослово.- 1995.- №12.- С. 15.
84. Чекан О. За дивним зойком слова...: [Роздуми над поезією Ліни Костенко]/ О. Чекан, Ю. Чекан// Київ.- 1993.- №1.- С. 136-141.
85. Шелест В. Образні асоціації Ліни Костенко// Дивослово.- 1994.- №2.- С. 11-15.

86. Шпиталь А. Книга болю з проблиском надії: [Роман Ліни Костенко „Берестечко”]// Слово і час.- 2000.- №1.- С. 44-46.

РЕЦЕНЗІЇ НА ТВОРИ ЛІНИ КОСТЕНКО

87. Костенко Л. Бузиновий царь: Стихотворения.- К., 1987.- 28с.
Рец.: Ильченко О. // Детская литература.- 1988.- №11.- С. 65-66.
88. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах.- К.: Рад. письменник, 1979.
Рец.: Брюховецький В. Спасенний келих гіркоти// Дніпро.- 1981.- №3.- С. 134-139.
89. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах.- К.: Рад. письменник, 1979.
Рец.: „Якби знайшлась неопалима книга...”// Прапор.- 1980.- №8.- С. 112-115.
90. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах.- К.: Рад. письменник, 1979.
Рец.: Охріменко П. Сила художньої правди// Жовтень.- 1980.- №11.- С. 143-146.
91. Костенко Л. Маруся Чурай: Іст. роман в стихах.- К.: Рад. письменник, 1979.- 183с.
Рец.: Соловей Э. Насущные слова// Литературное обозрение, 1982.- №3.- С. 61-63.
92. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах.- К.: Дніпро, 1982.- 136 с.
Рец.: Таран Л. Пізнати себе в історії// Жовтень.- 1982.- №9.- С. 112-119.
93. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах.- К.: Дніпро, 1982.- 136 с.
Рец.: Янченко А. Любов і небо Марусі Чурай// Вітчизна.- 1983.- №1.- С. 192-198.

94. Костенко Л. Сад нетаючих скульптур: Стихотворения, поема-баллада, драм. поема.- К., Рад. письменник, 1987.- 202 с.
Рец.: Соложенкина С. Четыре измерения каждого дня// Литературное обозрение.- 1988.- №4.- С. 52-55.

***МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТВОРЧОСТІ
ЛІНИ КОСТЕНКО В ШКОЛІ***

95. Горячева О. Ліна Костенко. Роман у віршах „Маруся Чурай”. Майстерність автора у змалюванні характерів. Філософічність роману, його психологізм, символіка (11 кл.)// Українська мова та література.- 2000.- №11(берез.).- С. 3-4.
96. Побелян М. „Хай буде легко, дотиком пера”: Фрагмент уроку української літератури за творчістю Л.В. Костенко// Все для вчителя.- 1999.- №19-20.- С. 55-56.
97. Слоньовсько О. „Найтяжча кара звалася життям...”: [До вивчення роману у віршах Ліни Костенко „Маруся Чурай”]/ Дивослово.- 1996.- №1.- С. 22-28.
98. Федоренко Т. Вивчення композиційно-сюжетних засобів роману „Маруся Чурай” Ліни Костенко// Українська література в загальноосвітній школі.- 2000.- №5.- С. 19-22.
99. Фіщенко Н. Маруся Чурай – це голос України, її душа: [Урок духовності за романом Ліни Костенко „Маруся Чурай”]/ Все для вчителя.- 2001.-№4(берез.).- С. 23-24.
100. Фіщенко Н. Урок плачу: За поезією Ліни Костенко „Пастораль ХХ століття”// Все для вчителя.- 2001.- №4(берез.).- С. 2.

Для нотаток:

ЗМІСТ

1. Вступ	3
2. Біографія Л. Костенко	4
3. Літературознавчий аналіз збірки Л. Костенко “Бузиновий цар”	6
4. Тексти для літературознавчого аналізу (збірка Л. Костенко “Бузиновий цар”)	11
5. Контрольні питання до теми: “Творчість Ліни Костенко для дітей”	21
6. Практичне заняття на тему “Творчість Ліни Костенко для дітей”	22
7. Список рекомендованої літератури для вивчення творчості Л. Костенко	23

Навчальне видання

для самостійної роботи студентів
при вивченні курсу української літератури

Поезія для дітей
(До вивчення творчості Ліни Костенко)

Автори: А.Л. Матчук; С.Н. Грипич

Відповідальний за випуск: *Т.Г. Сербіна*

Комп'ютерна верстка *Л.Федорук*

Підписано до друку 16.04.2003 р.
Папір офсет. Формат 60/84 1/16.
Ум. др. арк. 0,95
Тираж 100. Зам.№ 93/2

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12